

בשבחם של שושבינים

דברים בבית הנשיא בירושלים

א.

אין בנו נביא היודע להגיד מראשית אחרית, מה ואיך ייראה, לימים רחוקים, מעגלה המיוחד של הספרות העברית המודרנית בתוך המעגל הכולל של ספרותנו, ספרות כל הדורות; האם ספרינו ייראו, כפי שאהבת עצמנו משדלתנו לראותם לעתיד-לבוא, כלומר בדיוטה גדולה, כדרך ספרי המקרא וההלכה והאגדה, או ייראו, כפי שביקורת עצמנו מזהירתנו לראותם לעתיד-לבוא, כלומר בדיוטה קטנה, כדרך ספרי החכמה וההשכלה. אך דומה, כי גם לאחר שאנו שוקלים נאמנה את שתי כפות המאזניים, וכף אהבת עצמנו ושדוליה מכאן וכף ביקורת עצמנו ואזהרותיה מכאן, אנו רשאים בהנחה העשויה שתתאשר, כי כמה מגילויה הנפילים של הספרות הזאת, שהיא בעיקרה מפעלם של שהיו בחורי ישיבה ובחורי בית המדרש ודומיהם. יימנו עם תלוליותיה הבולטות של ספרותנו הגדולה בת אלפי השנים. אבל הספרות הזאת מצוינת בשייכות כפולה – הן לספרותו של ישראל, הן לספרותה של אירופה, והמורגלים לדבר עליה כעל נס, הוא נסה של לשון-זקונים המחדשת יצירת-נעורים, אפשר שיותר משהם רשאים לראותה כנס בתוך ספרות-ישראל, הם חייבים לראותה כנס בתוך ספרות-אירופה, בחינת ענפה הצעיר ביותר, מעשה העם הקדום שגלה אליה, ושעל-כן לא פחות משניתן לשמוח על שאירופה, במידה שפרס נובל הוא בנותן-ציון לה, ראתה את הנס המיוחד שנתחולל בקרבה, ניתן לתמוה על שאיחרה כל-כך לראותו. ולא בלבד משום שהאיחור שוב אינו מוצא בה באירופה אותם ציבורי-היהודים, שמתוכם עלתה הספרות הזאת, שרובם נטבחו בארצותיה ואך קצתם ניצלו ורובם עתה בארצם מקדם, אלא גם משום שבימי קיומו של הפרס הזה לא הרגישו כבוד השופטים המלומדים לא במנדלי מוכר ספרים ולא בשלום עליכם ולא בחיים נחמן ביאליק, ומשהרגישו עתה בש"י עגנון – ואף בכך יכלו להקדים – הרי יותר משהחלטתם היא להם קיום-זכות, היא להם מילוי-חובה, ואפילו תיקון מעוות, וטוב איחור מזניחה, או כפי שאמר לי הרב קורט וילהלם, שטרח כמותו כקודמו, הרב מרדכי אהרנפרייז, בענין מתן הפרס לסופרנו: אף חבלי לידה ארוכים סופם לידה.

ב.

אבל לא שמחת ברית היא לנו, אלא שמחת חתונה היא לנו, שכן דרכו של לשון אחרון, שהוא מוציא ענין חתן לשימושים הרבה, כגון שהוא מגלגל בדיבור על חתן-מסיבה, חתן-יובל וכיוצא באלה, ותפסנו גם אנו לשון אחרון ואנו נוהגים בו בחתן-המסיבה עתה כינוי חתן-הפרס. אבל אם, אמנם, חתונה כאן, הרי לא בלבד חתן וכלה כאן, החתן הוא הסופר והכלה היא מטפת-ספריו, אלא אף שושבינים כאן. ומי שושביניו של סופר וספריו, הווה אומר: שושביניו הם מפרשיו ומבאריו, הממצעים בינו ובין קוראיו. לכאורה כוחם של סופר וספריו, שיהיו מדברים-בעדם, ואין הם צריכים למי שיקיים בהם בקוראים בחינת ואת פתח לו, אבל אם דבר תורה, שנאמר בה שהיא תמימה ומאירת עינים, צריך פירוש וביאור, דבר-ספרות לא כל שכן; כי מה שיפה לו לקודש, יפה לו לחול, וביותר כשהוא מצד-מה בחזקת חולין על טהרת הקודש.

הילכך ראוי, בשעת שמחה, לזכור ולהזכיר לטובה את מפרשי ש"י עגנון ומבאריו, חבורה גדולה של בני שלושה דורות, וביותר ראוי לזכור ולהזכיר לטובה את שאינם עמנו בשמחתנו פה ועתה, לפי שהם בעולם-האמת. בתוך הסיעה הזאת עורכים ומבקרים, מוקירים ומסייעים, יסעו ראשונה החכם הצנוע, עורך "המצפה", ר' שמעון מנחם לזר, שנתן פתחון-פה לנער; ור' אלעזר רוקח, שעשה את העלם סגן-עורכו של השבועון היידי "וועקער" ור' גרשם באדר, שעשאו עוזר של השבועון "העת". כל היודע בהייתם של פרחי-סופרים, יודע מה רבה זכותם של שעודדום בפסיעותיהם הראשונות, ומבין מביני-טעם נזכיר ראשונה את ר' אליעזר מאיר ליפשיץ, פטרונה של המודרנה העברית בגליציה, שהבחין ביחוד-סגולתו של הבחור ואף היה מראשוני מעריכיו, כעדות המונוגרפיה המצוינה שלו; את שמחה בן-ציון, שפירסם את הסיפור "עגונות", שעל פיו אף הסב המחבר את חניכתו מעיקרה, (טשאַטשקיס), לחניכתו, שבה נתפשט פרסומו שלו ושל ספרותנו, עגנון; את יוסף חיים ברנר, שלא זו בלבד שפירסם את הסופר הצעיר ועליו ותפס במעוף עין חדה את עיקרו, אלא אף הזיל כספו, שכר יגיעתו במלאכת תירגום והוציא לאור במגילת ספר את "והיה העקוב למישור", בכור-ספריו שכבש לבם של טובי הקוראים ולחש להם: דרך כוכב בסיפור-העברים.

ג.

ועמם ואחריהם ייזכרו בני גולתו, ר' בנימין ושלום שטרייט ואשר ברש, ודב קמחי וש"י פנואלי, שעלו מתוך רצועת קרקע אחת ומתחת כיפת שמים אחת וראו בעליל, איך עושה חברם, בן גלותם, את הפרובינציה הזאת טבור של עלילה ורחש למן "הכנסת כלה" עד "האורח נטה ללון" שהם כבר בידנו ו"בתוך עירי" שיהיה בקרוב בידנו.

אך כיבושו של הצעיר הרחיק ובין מוקירי-סגולתו אתה מוצא את פישל לחובר, שנתעורר להערכה חמה של "והיה העקוב למישור" בסמוך לצאתה (וגם לימים כשראייתו העמיקה ראה להסמיך אותה רצנוזיה למאמריו הבשלים בהרבה); את הלל צייטלין, שהשכיל להבין ביופי של מעלה; את יעקב פיכמן, המשורר שבמבקרים, ואת א. מ. ז'ק, שכמותו כאברהם יערי, פתחו ראשונים בחקר עגנון, שהסתעף לימים הרבה, וכשלישי לזימון משולם טוכנר שהקדיש לכך את כל עצמם של חייו. וכן נזכיר את מי שראשית יחוסם קרירה וסופה חמימה – אהרן זאב אשכולי ואברהם אהרן קבק.

ולפי שאנו נתונים עתה בגמירת ההלל הגדול על הסופר וספריו בשער הלועז – ייזכרו מרטין בובר עורך ה"יודה" וגוסטב קרויאנקר; ומראשוני מתרגמיו ללשונות נכר – מכס שטראוס וירמיהו פרנקל עליהם השלום, ויהושע טילמן ד' ינקום דמו. ואחרון אחרון את ר' שלמה זלמן שוקן, ולא על שום מתן ממונו, שהרי מכל השקעותיו הצליח הצלחה קיימת בשתים: בגאולת הקרקע ובתמיכת הספרות, אלא על שום הבנתו, כפי שגילה במאמרו לכבוד יובלו של סופרנו.

כל אלה וכאלה הם עתה מבעלי השמחה, ולפי שהם בעולם-האמת, הרי שמחתם על שעשו אזנים לסופר ולספריו, עד שטעמם הגיע למרחוק, היא עמוקה משמחתם של החיים, כי היא באמת שמחת-אמת.

ד.

ומשהסתכנתי קודם הרבה במה שהמשלתי דבר-תורה לדבר-ספרות, אוסיף ואסתכן, בהמשילי דבר-ספרות לדבר-המן, שאמרו בו, שהכל היו טועמים בו איש-איש כטעמו, ואמנם סופרנו וספרו הטעימו שלושה דורות, דור-דור כטעמו, וכשם שדור ראשון חש בו בעיקר את יסוד ישובו של עולם, כך חש בו דור אחרון בעיקר יסוד ערבובו של עולם, באופן שדור ראשון ראה את האספקלריה הצחה והשקטה של היאור ונעלם ממנו זעף-מצולתה ונאלם לו געשה החומר, ראה דור אחרון את המצולה הרותחת והאזין לגעשה ונעלמה ממנו האספקלריה הצחה והשקטה שהריתחה נכבשת בה בתכלית צלילות ויופי. מה יראו בו דור ודורות שלאחרינו – ימים ידברו.

[אדר תשכ"ז]